PAVEL ŠTĚPÁN

K problematice tvoření detoponymických adjektiv (na základě materiálu pomístních jmen z území Čech)[1]

On the formation of detoponymic adjectives (Based on minor place-name material from the territory of Bohemia)

The paper, based on material consisting of minor place-names from the territory of Bohemia, provides an overview of the formation of adjectives from toponyms. A great deal of attention is devoted especially to the formation from reduced forms of toponyms, and – on the other hand – to the derivation by extended forms of the suffix *-ský*, i.e. *-ovský, -anský, -enský, -ácký* and *-ecký*. Although the absolute majority of detoponymic adjectives are formed using the suffix *-ský* (and its variants), also other suffixes – *-ový, -ný* and *-ní* – are analysed in the article.

Key words: detoponymic adjectives, minor place-names, suffixation, word-formation

Klíčová slova: detoponymická adjektiva, pomístní jména, sufixace, slovotvorba

0. Úvod

Problematice tvoření českých detoponymických adjektiv byla ve vzdálenější[2] i zcela nedávné minulosti věnována řada studií a statí. Na prvním místě jmenujme dvě studie V. Šmilauera o přídavných jménech na *-ský*, uveřejněné v Naší řeči. První z nich (Šmilauer, 1939) se zabývá adjektivy odvozenými od proprií i apelativ, druhá pak podává podrobnější přehled tvoření adjektiv odvozených od toponym (Šmilauer, 1956). Poznatky obou těchto studií později Šmilauer shrnul v *Novočeském tvoření slov* (Šmilauer, 1971). Přehled tvoření přídavných jmen od jmen místních podala rovněž A. Polívková (1985, s. 48–57). Na detoponymická adjektiva v nářečích na Moravě a ve Slezsku se zaměřil K. Fic (1983). Jeho zjištění později doplnila Z. Hlubinková, která věnovala pozornost těmto adjektivům v českých nářečích v širším slova smyslu (Hlubinková, 2005). Dosavadní poznání tvoření

[1] Příspěvek vznikl s podporou projektu Informační společnosti Grantové agentury Akademie věd ČR (reg. číslo 1ET101120503).

[2] Připomeňme alespoň, že na tvoření tzv. krátkých adjektiv od místních jmen upozorňuje již F. Bartoš. Zaměřuje se na lašská nářečí, ovšem poznamenává, že tato adjektiva se vyskytují i v nářečích na území Čech (viz Bartoš, 1886, s. 152–153). Často bývá připomínán příspěvek P. Bezruče, vydaný pod pseudonymem Kuba Stopěruntík. Autor je zastáncem tzv. krátkých detoponymických adjektiv, utvořených od zkrácených místních jmen (Stopěruntík, 1923). Tuto brožuru recenzoval v Naší řeči J. Zubatý, který za základní kritérium považoval jednoznačnost a srozumitelnost jednotlivých adjektiv (Zubatý, 1924).

detoponymických adjektiv obohatila na základě výzkumu pomístních jmen z území Čech L. Olivová-Nezbedová (1995a, b). Na význam materiálu pomístních jmen upozornila rovněž S. Kloferová ml., která podrobně analyzovala (nejen detoponymická) adjektiva v názvech komunikací na Moravě a ve Slezsku (Kloferová, 2008). Také v našem příspěvku budeme vycházet z materiálu pomístních jmen, konkrétně pomístních jmen z území Čech.[3] Většina analyzovaných adjektiv je odvozena od místních jmen (dále MJ) – názvů obcí, osad a dalších osídlených objektů. Přihlížet ovšem budeme také k adjektivům vycházejícím z pomístních jmen – názvů objektů nesídelních.

Není nikterak překvapivé, že naprostá většina detoponymických adjektiv vyskytujících se v pomístních jménech je odvozena sufixem *-ský* nebo jeho variantami. V. Šmilauer, A. Polívková, K. Fic a Z. Hlubinková, kteří při své analýze nevycházeli z materiálu pomístních jmen, uvádějí pouze detoponymická adjektiva odvozená sufixem *-ský*, případně jeho variantami. L. Olivová-Nezbedová (pro Čechy) a S. Kloferová ml. (pro Moravu a Slezsko) navíc dokládají i tvoření detoponymických adjektiv příponami *-ný* a *-ový*. Jejich zastoupení je v našem materiálu relativně velmi malé, přesto se však jedná o pozoruhodný periferní způsob tvoření detoponymických adjektiv. Ojediněle bylo navíc v našem materiálu doloženo tvoření sufixem *-ní*.[4]

1. Sufix *-ský*

Podle *Mluvnice češtiny 1* (MČ 1, s. 360) sufix *-ský* „existuje ve dvou komplementárních, nepřekrývajících se podobách, *-sk(ý)* a *-ck(ý)*: obě podoby mají pak další varianty, **-ovsk(ý)**, **-ansk(ý)**, **-ánsk(ý)**, **-ensk(ý)**, **-insk(ý)**, **-ínsk(ý)** rozšiřují příponu *-sk(ý)*; **-áck(ý)**, **-eck(ý)**, **-ick(ý)** a **-nick(ý)** rozšiřují příponu *-ck(ý)* (která však jako samostatná přípona neexistuje)“.[5] Podoba *-cký* (ve své základní, nerozšířené podobě) je pouhou poziční variantou sufixu *-ský*.[6] Nebudeme jí proto samostatně věnovat pozornost; adjektiva odvozená podobou *-cký* analyzujeme (ve shodě se všemi dosud

[3] Naším materiálovým východiskem jsou soupisy pomístních jmen z území Čech z let 1963–1980, uložené v oddělení onomastiky Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., v Praze, a na jejich excerpci založený *Abecední generální katalog pomístních jmen z území Čech*, uložený tamtéž.

[4] Pro úplnost připomeňme, že zcela výjimečně se v materiálu pomístních jmen setkáváme s nepravidelným tvořením detoponymických adjektiv, které se vymyká všem níže popsaným derivačním postupům. V soupisu pomístních jmen pro obec Vysoké Chvojno na Holicku je zaznamenáno pomístní jméno *Bělečkovaná cesta*. Podle zpracovatele soupisu patří komunikaci vedoucí do blízké obce *Bělečko*. Toto pomístní jméno, patřící cestě vedoucí z Vysokého Chvojna do Bělečka, je doloženo též v regionální literatuře (Rosůlek, 1909, s. 221). Na tvoření detoponymických adjektiv sufixem *-ovaný* nemáme žádné další doklady, a proto z tohoto výjimečného případu nemůžeme vyvozovat žádné závěry.

[5] *Příruční mluvnice češtiny* (s. 166–167) uvádí u sufixu *-ský* varianty *-ký* a *-ovský*. V našem příspěvku se přikláníme k pojetí MČ 1.

[6] Podle MČ 1 (s. 360) je užívána tehdy, „je-li základ slov zakončen na *-k* (*horník – hornický, zámek – zámecký, Pečky – pečecký*) a *-c* (*lovec – lovecký, Jince – jinecký*)“.

citovanými autory) společně s přídavnými jmény utvořenými sufixem *-ský*. Na rozdíl od této čistě poziční varianty si však podrobnější pozornost zaslouží rozšířené podoby sufixu *-ský*/*-cký*, a to *-ovský, -anský, -enský, -ácký* a *-ecký*.[7] Jejich užití může sice v některých případech (podobně jako u nerozšířené podoby *-cký*) souviset se zakončením základu fundujícího slova (v našem případě toponyma), ovšem pro užívání těchto podob neexistují žádná jednoznačná pravidla, s fundujícími toponymy bývají mnohdy spojovány pouze na základě místního úzu. Často se vyskytují i v případě, kdy by užití základní, nerozšířené podoby sufixu *-ský*/*-cký* zakončení základu fundujícího toponyma nikterak nebránilo (srov. např. adjektivum *bělovský* utvořené od MJ *Bělá*).

1.1 Základní podoba sufixu *-ský*

V této části budeme věnovat pozornost adjektivům odvozeným od toponym základní, tj. nerozšířenou podobou sufixu *-ský*. Jak již bylo naznačeno, zahrnujeme sem i jeho poziční variantu *-cký*.

Tvoření pomocí tohoto sufixu je výrazně nejčastější, a proto dobře poslouží k analýze povahy slovotvorných základů, od kterých jsou detoponymická adjektiva odvozována. Tvoření pomocí rozšířených variant sufixu *-ský* a sufixů dalších (*-ný, -ový, -ní*) je zastoupeno mnohonásobně nižším počtem dokladů; analýza slovotvorných základů by proto u nich nebyla příliš relevantní.[8]

1.1.1 Tvoření od neredukovaného toponymického základu

Nejprve se zaměříme na tvoření přídavných jmen od neredukovaného, tj. nezkráceného slovního základu. Takovým základem však nemusí vždy být (v případě víceslovných toponym) celé zeměpisné jméno. Redukcí (zkrácením) zde míníme odsunutí části slova: od redukovaného základu je např. utvořeno adjektivum *cerhenský* (od MJ *Cerhenice* s odsunutím části *-ice*). Odvozování přídavných jmen od pouze jednoho (nezkráceného) slova víceslovného toponyma (např. *horský* z MJ *Kutná Hora* – viz zde oddíl 1.1.1.2.2) za tvoření od redukovaného základu nepovažujeme.

1.1.1.1 Od jednoslovných toponym

Tvoření přídavných jmen základní variantou přípony *-ský* od nezkráceného základu jednoslovného toponyma je nejrozšířenějším (a také zcela bezpříznakovým)

[7] Pořadí těchto podob uvádíme (v celém článku) podle MČ 1, nikoli podle jejich frekvence v pomístních jménech. Ostatní rozšířené podoby sufixu *-ský*/*-cký* uváděné MČ 1 nebyly v našem materiálu zaznamenány.

[8] Pokud se však i u nich jednotlivě setkáme s jevy z tohoto hlediska pozoruhodnými, budeme na ně na příslušných místech upozorňovat.

způsobem tvoření detoponymických adjektiv. Uveďme několik příkladů z materiálu pomístních jmen: *cetulský* z MJ *Cetule, doubravský* z názvu lesa *Doubrava, hřivenský* z MJ *Hřivno, hubenovský* z MJ *Hubenov, karlštejnský* z MJ *Karlštejn, klabavský* z názvu říčky *Klabava, klenovický* z MJ *Klenovice, mrtnický* z MJ *Mrtník, mrzecký* z MJ *Mrzky, rampušský* z MJ *Rampuše, stéblovský* z MJ *Stéblová, václavský* z MJ *Václavy*. L. Olivová-Nezbedová (1995b, s. 311) mj. připomíná, že v adjektivech utvořených od názvů sídel je často uchována lidová (tj. neoficiální, nekodifikovaná) podoba místních jmen (např. *Brančovská cesta* vede do Branišova, lidově zvaného *Brančov, Bejcinská cesta* směřuje do Býčiny, lidově zvané *Bejcina*).

Jak již bylo řečeno v úvodu, tvoření detoponymických adjektiv sufixem *-ský* detailně popsal V. Šmilauer (1956). Shrňme pouze ve stručnosti některé změny základního kmene, k nimž při něm dochází. Jedná se zejména o: (1) vsouvání vkladného *-e-*, pokud kmen končí na některé hláskové skupiny, jejichž výslovnost by ve spojení se sufixem působila potíže (*Habry – haberský, Jelmo – jelemský, Hošťka – hoštěcký*), (2) odsouvání koncového *-sk-*: *Milevsko – milevský, Sadská – sadský, Žabovřesky – žabovřeský*,[9] (3) odsouvání koncového *-k* u jmen na *-berk, -burk* apod. (*Vimperk – vimperský, Nymburk – nymburský*), odsouvání jedné ze zdvojených souhlásek (*Jablonná/Jablonné – jablonský*), měkčení koncových souhlásek při styku se sufixem *-ský* (*Ořech – ořešský, Zbiroh – zbirožský*), zjednodušení vzniklé skupiny *-ss-* na *-s-* (*Brandýs – brandýský*) a *-cs-* na *-c-* (*Hradec – hradecký, Čimice – čimický*) (viz Šmilauer, 1956, s. 199–210).[10]

1.1.1.2 Od víceslovných toponym

1.1.1.2.1 Základem je celé toponymum

Celé víceslovné toponymum se může stát východiskem pro tvoření adjektiva vystupujícího v pomístních jménech zpravidla pouze tehdy, je-li jeho struktura „přívlastek shodný + substantivum“, např. *bělohorský* z pomístního jména *Bílá hora, českobrodský* z MJ *Český Brod, dobropolský* z MJ *Dobré Pole, karlovarský* z MJ *Karlovy Vary, velkovírský* z MJ *Velký Vír*. Adjektiva odvozená od celých víceslovných toponym s odlišnou strukturou (zejména se jedná o toponyma s postponovanými neshodnými přívlastky, např. *Týn nad Vltavou, Újezd nad Lesy*) nebyla v pomístních jménech z území Čech zaznamenána.[11]

---

[9] Tyto případy lze však chápat také jako konverzní tvoření adjektiv, při kterém se ke kmeni zakončenému na *-sk-* připojuje pouze koncovka.

[10] Paragraf 69 věnuje Šmilauer (1956, s. 206) „zvláštním změnám v českých jménech“; zde analyzované případy (např. *Pardubice – pardubský, Bukovany – bukovský*) považujeme za tvoření od redukovaných zeměpisných jmen a věnujeme jim zvláštní pozornost v oddílu 1.1.2. V. Šmilauer (1956, s. 202) se mj. zmiňuje rovněž o rozšíření základního kmene slabikou *-ec-, -en-, -ěn-, -ov-* (*Ústí – ústecký, Sviny – svinenský* apod.). Jak již bylo naznačeno výše, tento způsob tvoření, kterým se zabýváme v oddílu 1.2, chápeme ve shodě s MČ 1 jako odvozování pomocí rozšířených variant sufixu *-ský* (*-cký*).

1.1.1.2.2 Základem je jedno slovo toponyma

Adjektiva odvozená pouze z jednoho slova obsaženého ve víceslovném toponymu jsou v pomístních jménech z území Čech velmi častá. Ve většině případů je základem odvozeného adjektiva substantivum (které je ve víceslovném toponymu rozvito přívlastkem), např. *dubský* z MJ *Český Dub, bělský* z MJ *Dolní Bělá, Česká Bělá* i *Rohovládova Bělá, brodský* z MJ *Český Brod* i *Havlíčkův* (dříve *Německý*) *Brod, horský* z MJ *Kutná Hora* i *Kašperské Hory*. Jak vyplývá z uvedených příkladů, tato adjektiva jsou mnohdy nejednoznačná, ovšem v pomístních jménech, užívaných obvykle v čistě lokálním kontextu, jsou obvykle zcela postačující a dobře srozumitelná, a to zvláště tam, kde nehrozí záměna s názvem jiné blízké obce obsahující totéž substantivum.

Z našeho materiálu vyplynulo, že základem detoponymických adjektiv se v některých případech stává i shodný přívlastek rozvíjející substantivum v dvouslovném názvu, např. *bořenský* z MJ *Bořená hora, kostelenský* z MJ *Kostelní Radouň, červenský* z MJ *Červený Dvůr, kamenský* z MJ *Kamenný Most* a také *Kamenný Újezd, kozský* z MJ *Kozí Hrádek, starský* z MJ *Staré Hrady, svatský* z MJ *Svaté Pole*. Tento způsob tvoření detoponymických adjektiv, pokud je nám známo, dosud nebyl pro češtinu popsán.

1.1.2 Tvoření od redukovaného toponymického základu

Tvoření tzv. „krátkých" detoponymických adjektiv byla věnována pozornost již mnohokrát.[12] Podle Z. Hlubinkové (2005) lze tento způsob tvoření „považovat za specifikum nářečí nejen na Moravě, ale i v celých Čechách".[13]

V. Šmilauer (1939, s. 108) došel k závěru, že při odvozování lidových přídavných jmen od místních jmen zakončených na *-ice, -ín, -any, -ník, -no, -ec, -ov* „vychází se ze základu těchto jmen" (např. *Pardubice – pardubský, Bukovany – bukovský, Jistebník – jistebský*). Uvádí však, že pro úřední potřebu je třeba dávat přednost adjektivům delším, nezkráceným, ovšem „v pomístním názvosloví (*Čelechovice –*

---

[11] Adjektivum *černokostelecký* nebylo odvozeno ze současného pojmenování města *Kostelec nad Černými lesy*; vychází z jeho staršího názvu *Černý Kostelec*.

[12] Srov. zejména Bartoš, 1886; Stopěruntík, 1923; Zubatý, 1924; Šmilauer, 1956; Fic, 1983; Hlubinková, 2005; Olivová-Nezbedová, 1995a, b; Kloferová, 2008.

[13] V materiálu, který měla Z. Hlubinková k dispozici, je doloženo přibližně 400 „krátkých" detoponymických adjektiv z území Čech. Autorka dodává, že tento materiál nepochybně není úplný. Poznamenává, že „se krátká adjektiva v dialektech netvoří od všech místních jmen na *-ic*(*e*), např. od Prachatice se odvozuje jen *prachatický* (Hlubinková, 2005, s. 53). Rovněž A. Polívková (1985, s. 52) uvádí, že „od názvů mnohých míst se takové podoby přitom vůbec netvoří (např. od Prachatice je jen prachatický)". Na základě našeho materiálu můžeme konstatovat, že v pomístních jménech je doloženo i „krátké" adjektivum *prachatský* (srov. pomístní jméno *Pod prachatským lesem* patřící pozemkům v Husinci na Prachaticku). I z tohoto jednotlivého příkladu je patrné, že pomístní jména mohou obohatit dosavadní poznatky o tvoření detoponymických adjektiv.

Čelechovský mlýn, Dřetovice – Dřetovský potok) a tam, kde význam adjektiv je obecně znám (např. v místním tisku), nelze vylučovat tvary kratší“. Užívání tzv. „krátkých“ adjektiv (a také jejich znalost) je zpravidla omezeno na blízké okolí míst, od jejichž názvů jsou tvořena.

Podle zjištění L. Olivové-Nezbedové (1968, s. 130) se ve jménech cest na území Čech poměrně často vyskytují adjektiva na *-ský* odvozená od zkrácených místních jmen. Jak autorka uvádí, při tomto způsobu tvoření dochází k odsouvání přípon *-ice* (např. *zajecký* < *Zaječice, černovský* < *Černovice*), *-ín* (*mrákotský* < *Mrákotín*), *-ina* (*vrchovský* < *Vrchovina*), *-nice* (*zahorská* < *Záhornice*) a komponentu *-ves* (*němycký* < *Nemyčeves*). Ve své novější studii o jménech cest doplnila L. Olivová-Nezbedová (1995b, s. 310) ještě příponu *-ka* (srov. pomístní jméno *Lejšovský stezník* odvozené od MJ *Lejšovka*).

Pokud porovnáme zjištění L. Olivové-Nezbedové s citovaným přehledem V. Šmilauera, docházíme k závěru, že v základech adjektiv obsažených v názvech cest se odsouvají některé části,[14] jež V. Šmilauer neuvádí (*-ina, -nice, -ves*), a naopak vynechávání některých Šmilauerem uváděných částí není ve jménech cest doloženo (*-any, -no, -ník, -ec, -ov*).

Mezi ostatními pomístními jmény (tzn. mezi názvy vztahujícími se k jiným objektům než k cestám) však můžeme nalézt příklady vynechávání i všech zbývajících Šmilauerem uváděných částí:

Toponymický základ zkrácený o část *-any* je zastoupen kupř. v adjektivu *rokytský* (odvozeném z MJ *Rokycany*). Další ze Šmilauerem zmiňovaných částí, část *-no*, je vynechána v adjektivu *zbecký* odvozeném od MJ *Zbečno* nebo v přídavném jménu *bukovský* utvořeném od MJ *Bukovno*. O část *-ník* se zkracuje MJ *Hlavečník* v adjektivu *hlavecký*. Část *-ec* je vynechána v adjektivu *podbradský* odvozeném od MJ *Podbradec* nebo v přídavném jménu *kamenský* od MJ *Kamenec*. Část *-ov* se vypouští v adjektivu *rváčský* utvořeném od MJ *Rváčov*.

Repertoár částí, o něž se zkracují základy detoponymických adjektiv utvořených příponou *-ský*, můžeme ještě rozhojnit o části *-ná* a *-ek*, které neuvádí ani V. Šmilauer, ani L. Olivová-Nezbedová. Oběma zmíněnými částmi se však v této souvislosti zabývá K. Fic (1983), podle něhož se části *-ná* a *-ek* (navíc ještě *-ůvka*) odsouvají při tvoření detoponymických adjektiv v moravských nářečích. Část *-ná* je vypuštěna např. v adjektivu *třemešský* odvozeném od MJ *Třemešná*. O část *-ek* je redukován základ adjektiva *týčský* odvozeného od MJ *Týček*.

Tyto poznatky o tvoření adjektiv od zkrácených základů zeměpisných jmen byly shrnuty již v naší stati věnované tvoření pomístních jmen od redukovaných základů vlastních jmen (Štěpán, 2007). Detailnější analýzou pomístních jmen z území Čech

[14] Odsouvaná část se vždy neshoduje s příponou, komponentem apod., proto budeme nadále hovořit o odsouvaných částech (bez bližší specifikace; charakter těchto částí zde již není relevantní).

bylo následně zjištěno, že při tvoření detoponymických adjektiv se odsouvá i celá řada dalších částí toponym:

– část *-ky*: *čikvásk*ý od MJ *Čikvásky, chloumsk*ý od MJ *Chloumky*
– část *-ík*: *rokytensk*ý od MJ *Rokytník*
– část *-iny*: *pálensk*ý od MJ *Páleniny*
– část *-ce*: *skopytsk*ý od MJ *Skopytce*
– část *-ovice*: *bezpravsk*ý od MJ *Bezpravovice, těcharsk*ý od MJ *Těchařovice*
– část *-ětice*: *jeck*ý (< **jetsk*ý) od MJ *Jetětice, třebovsk*ý od MJ *Třebovětice*
– část *-otice*: *mlack*ý (< **mladsk*ý) od MJ *Mladotice*
– část *-čice*: *drahelsk*ý od MJ *Drahelčice*
– část *-ičky*: *jánovsk*ý od MJ *Janovičky*
– část *-iště*: *nedělsk*ý od MJ *Neděliště*
– část *-ičná*: *kamensk*ý od MJ *Kameničná*
– část *-eč*: *heřmansk*ý od MJ *Heřmaneč*
– část *-čí*: *klensk*ý od MJ *Klenčí*
– část *-ie*: *amálsk*ý od MJ *Amálie*

1.2 Rozšířené varianty sufixu *-ský*

1.2.1 Varianta *-ovský*

MČ 1 (s. 360) pokládá podobu *-ovský* za nejčastější rozšířenou variantu přípony *-ský*, která „je podmíněna morfologicko-fonologickou povahou základu, zejména jeho krátkostí a existencí některých souhláskových skupin, do nichž se nevkládá *-e-*“. Adjektiva utvořená sufixem *-ovský* jsou doložena v necelých třech desítkách pomístních jmen na území Čech. L. Olivová-Nezbedová ve svých pracích formu *-ovský*, která by se v pomístních jménech pojila s toponymickými základy, neuvádí. Zmiňuje se o ní S. Kloferová ml. (2008), která zaznamenává moravskoslezská pomístní jména *Veskovská cesta* (z MJ *Véska*), *Šancovská cesta* (z pomístního jména *Šance*) a *Pazderovská cesta* (z MJ *Pazderna*).

Na základě našeho materiálu můžeme konstatovat, že v pomístních jménech na území Čech se variantou *-ovský* tvoří adjektiva:

a) od toponym, jejichž základ končí na souhláskové skupiny, do nichž by bylo při tvoření adjektiv nerozšířenou příponou *-ský* zapotřebí vložit vkladné *-e-*: *Brdce* > *brdcovský, Dolce* > *dolcovský, Včelný* > *včelnovský, Dubno* > *dubnovský, Rzy* > *rzovský, Kaňk* > *kaňkovský*;

b) od toponym, jejichž základ končí na souhláskové skupiny, které by ve spojení s nerozšířenou příponou *-ský* působily značné výslovnostní potíže: *Hvězda* > *hvězdovský, Hemže* > *hemžovský*;

c) od toponym, jejichž základ končí na *-k, -h, -ch*, v nichž by při spojení s nerozšířenou příponou *-ský* došlo k alternaci s *-c-, -ž-, -š-*: *Borek* > *borkovský, Brůdek* >

průdkovský, Kluk/Kluky > klukovský, Dlouhý > dlouhovský, Draha > drahovský, Srch > srchovský, Stachy > stachovský, Suchá > suchovský;

d) od toponym, jejichž základ končí na (jedinou) souhlásku, která by nevyžadovala alternaci; užití nerozšířené přípony *-ský* by zde bylo možné bez jakýchkoli komplikací: *Bělá > bělovský, Bor > borovský, Kyje > kyjovský, Lety > letovský, Vrdy > vrdovský*.

V souladu se zjištěním MČ 1 docházíme k závěru, že užití variantního sufixu *-ovský* je podmíněno krátkostí slovotvorného základu (ve všech případech je slovotvorný základ jednoslabičný), ve většině případů navíc také jeho zakončením.

1.2.2 Varianta *-anský*

Podle MČ 1 (s. 360–361) se varianta *-anský/-ánský* vyskytuje „u jmen místních (*Tatry – tatranský*, *Kuba – kubánský*) i historických jmen osob (*Julius – juliánský, Terezie – tereziánský*) a je vlastně jen adaptací přípon jinojazyčných, v prvním případě přípony slovenské“. V pomístních jménech na území Čech odvozených od domácích toponym je varianta *-anský* doložena jedním jediným dokladem. V obci Pazucha na Litomyšlsku se vyskytuje pomístní jméno *Suchanská studně*, které podle soupisu pomístních jmen patřilo studni, jež představovala „hlavní vodní zdroj pro osadu Suchá“. Je nanejvýš pravděpodobné, že adjektivum *suchanský* bylo utvořeno variantním sufixem *-anský* z MJ *Suchá*. Nelze vyloučit, že toto adjektivum bylo utvořeno pod určitým vlivem obyvatelského jména *Suchan*.

1.2.3 Varianta *-enský*

MČ 1 (s. 361) uvádí, že rozšířený sufix *-enský* „se vyskytuje např. u adjektiv *starostenský* (ke *starosta*), *živnostenský* (k *živnost*), *mocenský* (k *moc*), *brněnský* (k *Brno*) aj.“. Adjektivum *brněnský* se v pomístních jménech vztahuje nejen k městu Brnu[15] (v názvech dálkových komunikací vedoucích z východních Čech do Brna), ale je odvozeno také od MJ *Brná* a *Brnky*[16] (v těchto případech je užití adjektiva *brněnský* s největší pravděpodobností ovlivněno působením všeobecně známého adjektiva *brněnský* odvozeného od názvu moravské metropole). Adjektivum *svinenský*, doložené v několika pomístních jménech z území Čech, se vztahuje jednak k městu *Trhové Sviny*, jednak ke vsi *Sviny* u Veselí nad Lužnicí.[17] Od pomístního

---

[15] Podle L. Hosáka – R. Šrámka (1970, s. 110) bylo adjektivum *brnenský* odvozeno od podoby mužského rodu *Brnen* (tj. hrad); ke změně na *brněnský* došlo pak pod vlivem obyvatelského jména *Brněnín*.

[16] Při tvoření adjektiva *brněnský* od MJ *Brnky* dochází ke krácení slovotvorného základu. Adjektivum *brněnský* uvádí u MJ *Brná* a *Brnky* rovněž A. Profous (1954, s. 197 a 200).

[17] V tomto případě byl patrně tento způsob tvoření užit ve snaze vyhnout se nežádoucím asociacím spojeným s deapelativním adjektivem *svinský*.

jména *Doubí* bylo příponou *-enský* odvozeno adjektivum *doubenský*. V pomístních jménech je doloženo i adjektivum odvozené rozšířeným sufixem *-enský* od redukovaného toponymického základu: *choroušenský* od MJ *Choroušky*.

1.2.4 Varianta *-ácký*

U variantního sufixu *-ácký* uvádí MČ 1 jediný příklad: adjektivum *pimprlácký* odvozené od apelativa *pimprle*. V pomístních jménech z území Čech se setkáváme s následujícími adjektivy: *bouďácký* od MJ (názvu místní části) *Bouda, bašťácký* od MJ (*Holubovská*) *Bašta, blaťácký* od pomístního jména *Blata,*[18] *kostelácký* od MJ *Kostelík, strahovácký* z MJ *Strahov*. I zde lze – podobně jako v případě varianty *-anský* – uvažovat o možném vlivu obyvatelských jmen na *-ák*.

1.2.5 Varianta *-ecký*

Varianta *-ecký* je v pomístních jménech na území Čech nejčastější rozšířenou formou sufixu *-ský*. V našem materiálu můžeme najít více než čtyřicet adjektiv utvořených tímto variantním sufixem. Tvoří se jím adjektiva:

a) od toponym, jejichž základ končí na souhláskové skupiny, které by ve spojení s nerozšířenou příponou *-ský* působily značné výslovnostní potíže: *Bašta* > *baštecký, Čistá* > *čistecký, Drasty* > *drastecký, Hemže* > *hemžecký, Hvězda* > *hvězdecký, Chrast* > *chrastecký, Chrást* > *chrástecký, Kost* > *kostecký, Písty* > *pístecký,* (*Sylvárův*) *Újezd* > *újezdecký, Ústí* > *oustecký*;

b) od toponym, jejichž základ končí na souhláskové skupiny, do nichž by bylo při tvoření adjektiv nerozšířenou příponou *-ský* zapotřebí vložit vkladné *-e-*: *Novosedly* > *novosedlecký, Selná* > *selnecký*;

c) od toponym, jejichž základ končí na jedinou souhlásku; užití nerozšířené přípony *-ský* by zde bylo možné bez jakýchkoli komplikací: *Bečváry* > *bečvarecký, Blato* > *blatecký, Hatě* > *hatecký, Hutě* > *hutecký, Jablana* (lidový název pro obec *Jablonná* na Příbramsku, srov. Profous, 1949, s. 89) > *jablanecký, Lhota* > *lhotecký, Ovčáry* > *ovčárecký,*[19] *Srby* > *srbecký, Svinná* > *svinecký,*[20] *Údolí* > *oudolecký, Záblatí* > *záblatecký*;

---

[18] Název *Blata* patří oblasti v jižních Čechách západně od Veselí nad Lužnicí. Byla pojmenována podle bažin, močálů a rašelinné půdy, které se zde na řadě míst vykytují dodnes. Někdy je pojmenování *Blata* chápáno šířeji a vztahuje se k rozsáhlé oblasti od Soběslavi až k Lišovu a Třeboni (srov. Lego, 1897, s. 149–152).

[19] Adjektivum *ovčárecký* přítomné v pomístních jménech se vztahuje ke dvěma různým Ovčárům: obci na Kolínsku a dvoru u Čenětic nedaleko Jílového. Je pozoruhodné, že variantní sufix *-ecký* se spojuje i s dalším MJ na *-áry*, tj. *Bečváry* (viz výše).

[20] Podobně jako adjektivum *svinenský* od MJ (*Trhové*) *Sviny* bylo i toto přídavné jméno utvořeno pravděpodobně s cílem vyhnout se shodě s deapelativním adjektivem *svinský*; v tomto případě však byla zvolena odlišná varianta sufixu *-ský*.

d) od redukovaných MJ na *-sko*: *Blansko* > *blanecký,*[21] *Hlinsko* > *hlinecký, Hřibsko* > *hříbecký,* (*Staré*) *Ransko* > *ranecký*.

Svébytným případem, který zasluhuje samostatnou zmínku, je adjektivum *holoubecký* odvozené od redukovaného MJ *Holoubkov*. Jedná se o neobvyklý způsob tvoření rozšířeným sufixem *-ecký* od redukovaného toponymického základu. Toto přídavné jméno vystupuje v pomístním jménu *Holoubecký rybník*; tento rybník byl podle soupisu pomístních jmen pro obec Holoubkov vybudován před rokem 1652. Lze se tedy domnívat, že se jedná o relativně starý způsob tvoření detoponymických adjektiv.

Můžeme konstatovat, že na rozdíl od varianty *-ovský*, která je omezená na tvoření od jednoslabičných základů (viz výše), se rozšířený sufix *-ecký* pojí i s delšími toponymickými základy (srov. adjektiva *újezdecký, novosedlecký, ovčárecký, záblatecký* aj.).

2. Sufix *-ný*

Využití sufixu *-ný* v pomístních jménech na území Čech jsme věnovali pozornost ve studii publikované roku 2003 v časopise *Acta onomastica* (Štěpán, 2003). Došli jsme k závěru, že sufix *-ný* se v pomístních jménech pojí především se základy apelativními, tvoření ze základů propriálních je velmi řídké. Mezi přípony, které se uplatňují při tvoření pomístních jmen z vlastních jmen, zahrnula sufix *-ný* již L. Olivová-Nezbedová (1995a, s. 66). Uvádí jediný příklad tohoto způsobu tvoření, pomístní jméno *Čepičná hora* patřící vyvýšenině nad obcí *Čepice*, a poznamenává, že „jde o tvoření ve starší době". Kromě přídavného jména *čepičný* jsme zaznamenali další tři detoponymická adjektiva utvořená sufixem *-ný*:[22] *bystřičný* (pole a louka s názvem *Bystřičný* se nacházejí na břehu říčky *Bystřice* v Miletíně u Hořic),[23] *libičný* (vyvýšeniny *Přední* a *Zadní Libičný* se nacházejí nad osadou *Libice* na Dobříšsku) a *podvinný* (název bývalého mlýna *Podvinný mlýn*, který dodnes patří ulici v Praze-Vysočanech, byl odvozen od jména zaniklé vsi *Podviní*; paralelní název mlýna byl *Podvinský mlýn*). O tom, že se jedná o velmi starý způsob tvoření pomístních jmen, svědčí i některé další historické doklady pomístních jmen (více viz Štěpán, 2003, s. 142), z nichž nejstarší nám známý pochází ze druhé poloviny třináctě-

[21] Adjektivum *blanecký* bylo utvořeno od MJ *Blansko* patřícího obci na Kaplicku. Pro úplnost a pro porovnání připomeňme, že od názvu stejnojmenného moravského města je odvozeno adjektivum *blanenský*, při jehož tvoření bylo využito jiné varianty sufixu *-ský*; A. Polívková (2007, s. 58) u MJ *Blansko* uvádí rovněž adjektivum *blanský*.

[22] Pro úplnost připomeňme, že byla zaznamenána rovněž čtyři adjektiva odvozená sufixem *-ný* ze spojení předložky a toponyma; ve všech těchto případech se jedná o spojení předložky *pod* s pomístním jménem. Více viz Štěpán (2003, s. 144).

[23] Adjektivum *bystřičný* bylo využito rovněž v názvu ulice *Bystřičná* v Praze-Uhříněvsi, která byla pojmenována podle téže řeky *Bystřice*. K tomu podrobněji viz Štěpán (2003, s. 141–142).

ho století: A. Sedláček (1920, s. 97) uvádí doklad z roku 1263 na potok *Křemežný* „čili potok Křemžecký“ u Křemže na Českobudějovicku.

S. Kloferová ml. zahrnuje příponu *-ný* mezi sufixy, jimiž se tvoří detoponymická adjektiva doložená v názvech komunikací na Moravě a ve Slezsku; jako jediný příklad zde uvádí pomístní jméno *Kútná cesta* patřící cestě vedoucí do obce *Kouty* (Kloferová, 2008, s. 167).

3. Sufix *-ní*

V materiálu pomístních jmen z území Čech byla ojediněle (ve čtyřech níže uvedených případech) zaznamenána i přídavná jména odvozená od toponym sufixem *-ní*. Jak již bylo konstatováno výše, tento způsob tvoření detoponymických adjektiv dosud nebyl pro češtinu popsán.

V katastru obce Kunžak na Jindřichohradecku se nachází komunikace zvaná *Křikavní cesta*. Podle soupisu pomístních jmen směřuje k zaniklé vsi *Křikava*.[24] Ve Štěchovicích na Strakonicku je doloženo pomístní jméno *Lipiční vrch*. Podle zpracovatele soupisu se jedná o pojmenování lesa podle osady *Lipice*.[25] Pomístní jméno *Jizerní most* označuje most přes řeku *Jizeru* v Malé Bělé u Mnichova Hradiště.[26] S pozoruhodným tvořením detoponymického adjektiva se setkáváme v pomístním jméně *Litošní studánka*, které patří studánce v katastru obce Litošice na Čáslavsku. Adjektivum *litošní* je utvořeno sufixem *-ní* od redukovaného toponymického základu *Litoš-*.

Pro srovnání dodejme, že s tvořením detoponymických adjektiv pomocí sufixu *-ní* se setkáváme i na Moravě – srov. kupř. pojmenování *Punkevní jeskyně* (adjektivum *punkevní* je utvořeno sufixem *-ní* od hydronyma *Punkva*) a název brněnské ulice *Černopolní* odvozený ze jména čtvrti *Černá Pole*.

4. Sufix *-ový*

L. Olivová-Nezbedová (1995a, s. 66) dokládá tvoření adjektiv sufixem *-ový* pouze od pomístních jmen. Uvádí, že tato adjektiva byla zaznamenána „zatím pouze v názvech cest, a to podle objektů, skrze které nebo kolem kterých vedou. *Jitrová cesta* – vede pozemky zvanými *Jitra*.“ Ve stati věnované tvoření názvů cest uvádí autorka další čtyři příklady názvů cest obsahujících adjektivum utvořené sufixem *-ový* z po-

---

[24] Zaniklou ves *Křikava* na Jindřichohradecku zaznamenává F. Roubík (1959, s. 47). O pomístním jménu *Křikavní cesta* se zmiňuje L. Olivová-Nezbedová (1991–1992, s. 278), která opravuje některé Roubíkovy údaje týkající se zaniklé vsi Křikava.

[25] Samotu *Lipice* příslušnou ke katastrální obci Štěchovice zaznamenává V. Kotyška (1895, s. 738).

[26] Připomeňme, že přídavné jméno *jizerní*, utvořené sufixem *-ní* od hydronyma *Jizera*, se vyskytuje rovněž v názvu obce *Jizerní Vtelno* nedaleko Mladé Boleslavi. A. Profous a J. Svoboda (1957, s. 653–654) k přívlastku v tomto MJ nepodávají žádný komentář.

místních jmen: „*Hliníková cesta* – vede na pozemky *V Hliníkách, Lísková cesta* – vede lesem *Lísek, Padělková cesta* – vede mezi poli zvanými *Padělek, Smouhová cesta* – vede na pozemky *Na Smouhách*“ (Olivová-Nezbedová, 1995b, s. 312).

S. Kloferová ml. (2008, s. 167) na základě materiálu pomístních jmen z Moravy a Slezska konstatuje, že „sufix *-ov*(*ý*) je výhodný v případech, kdy by užití jiného sufixu, např. *-sk*(*ý*), vytvářelo potíže při výslovnosti vzniklého derivátu, např. u pomístního jména *Mokřová cesta* ze Suchdola na Prostějovsku (z pomístního jména *Mokří*)“. Dále autorka uvádí následující příklady pomístních jmen obsahujících detoponymická adjektiva utvořená sufixem *-ový*: *Hlinsková cesta* (z pomístního jména *Hlinska*), *Náhlavková cesta* (z pomístního jména *Náhlavek*), *Otavnová cesta* (z pomístního jména *Otavné nad cestú*), *Nádvršová cesta* (z pomístního jména *Nádvrší*), *Zálipová cesta* (z pomístního jména *Zálipí*), *Podkruhová cesta* (z pomístního jména *Podkruhy*), *Kozlovová cesta* (z pomístního jména *Kozlov*), *Zrcadlová cesta* (z pomístního jména *Zrcadla*). Jak je z tohoto přehledu patrné, všechna autorkou uváděná adjektiva utvořená sufixem *-ový* jsou odvozena od pomístních jmen. Tato skutečnost plně odpovídá zjištění L. Olivové-Nezbedové pro území Čech.

V materiálu pomístních jmen z území Čech jsme zaznamenali – kromě případů uváděných L. Olivovou-Nezbedovou – následující jména obsahující detoponymická adjektiva utvořená sufixem *-ový*: *Blatinová cesta* – polní cesta v Lukavici na Žambersku směřující do skupiny pozemků zvané *V Blatinách*; *Brodcový* – pole v Chvojenci na Holicku v místech, kde se dříve nacházel rybník *Brodec*; *Paseková cesta, Prantíčková cesta, Smouhová cesta*[27] a *Vohradová cesta* – názvy čtyř komunikací v Postřekově na Domažlicku podle směru k pozemkům zvaným *Paseky, Prantíčky, Smouhy* a *Vohrady*; *Přímová linie* – cesta v Martinicích na Skutečsku vedoucí k pozemkům zvaným *Přím*; *Tiščový potok* – potok v obci Bystřec na Lanškrounsku pramenící v údolí *Zadní Tišce*;[28] *Zbytková cesta* – cesta v Trnové na Pardubicku vedoucí k pozemku zvanému *Na Zbytkách*; *Žampachová cesta* – cesta v Chocni na Vysokomýtsku vedoucí kolem bývalého rybníka *Žampach*; *Žarčová cesta* – cesta ve Svinarech na Královéhradecku směřující k pozemkům zvaným *Žarče*.

Náš výzkum potvrzuje zjištění L. Olivové-Nezbedové (1995a, s. 66), že detoponymická adjektiva přítomná v pomístních jménech na území Čech se tvoří sufixem *-ový* pouze od pomístních jmen. Zatímco však L. Olivová-Nezbedová zaznamenala takto utvořená přídavná jména pouze v názvech cest, v našem materiále je ojediněle

---

[27] Toto pomístní jméno zaznamenává již L. Olivová-Nezbedová (viz výše), znovu je uvádíme, aby výčet obdobně utvořených jmen z jedné obce byl úplný.

[28] Na mapách je jižně od obce Bystřec zaznamenáno pomístní jméno *Tisce* a v jeho blízkosti *Tisecký potok* (srov. *Českomoravské mezihoří. Českotřebovsko*, 1994; též internetová mapa dostupná z www.mapy.cz). Není bez zajímavosti, že u oficiálního (tj. na mapách uvedeného) názvu potoka se setkáváme s pravidelnějším, obvyklejším způsobem tvoření, zatímco lidový název, zachycený v soupisu pomístních jmen pro tuto obec, byl utvořen od lidové podoby jména *Tišce* pomocí rozšířené formy *-ovský*.

nacházíme i v názvech jiných objektů – srov. výše název pole *Brodcový* a jméno potoka *Tiščový potok*.

Pomístní jména obsahující detoponymická adjektiva utvořená sufixem *-ový* vykazují na území Čech pozoruhodné teritoriální rozšíření (srov. připojenou mapku[29]). Ve východních Čechách vytvářejí výrazný areál zahrnující Královéhradecko, Pardubicko, Holicko, Skutečsko, Vysokomýtsko, Žambersko a Lanškrounsko. Mimo tento areál jsou daná pomístní jména doložena pouze ve dvou lokalitách: v Tučapech na Soběslavsku (jediný, zcela izolovaný doklad) a v Postřekově na Domažlicku (zde nacházíme hned čtyři pomístní jména obsahující zkoumaný typ adjektiv[30]). Lze tedy konstatovat, že se jedná o tvoření regionálně značně příznakové, omezené vesměs na okrajová nářeční území Čech. Jak vyplývá z příspěvku S. Kloferové ml. (2008), detoponymická adjektiva utvořená sufixem *-ový* jsou (v porovnání s výskytem v Čechách) relativně častá v pomístních jménech na Moravě a ve Slezsku. Můžeme proto vyslovit domněnku, že zmíněný areál zkoumaných pomístních jmen ve východních Čechách navazuje na areál moravský. Tento předpoklad však bude možné potvrdit a zpřesnit až po detailnějším zmapování moravskoslezských pomístních jmen obsahujících adjektiva odvozená od toponym sufixem *-ový*.

5. Slovotvorná homonymie

Vraťme se nyní k tvoření detoponymických adjektiv sufixem *-ský* a jeho rozšířenými variantami. Tvoření pomocí těchto rozšířených variant a rovněž tvoření sufixem *-ský* od zkrácených toponymických základů vede často ke vzniku slovotvorné homonymie.[31]

Nejčastější typ slovotvorně homonymních detoponymických adjektiv je výsledkem tvoření tzv. „krátkých“ adjektiv od místních jmen zakončených na *-ice*. Adjektivum *dobřichovský* může být kupříkladu odvozeno jednak od MJ *Dobřichov*, jednak od zkráceného MJ *Dobřichovice*, podobně *březenský* z MJ *Březno* i *Březenice, janovský* z *Janov* i *Janovice, leskovský* z *Leskov* i *Leskovice, milovský* z *Milovy*

[29] Orientační body na mapce jsou sídly bývalých soudních okresů. Užité zkratky těchto sídel jsou vysvětleny např. v úvodním svazku *Slovníku pomístních jmen v Čechách* (Olivová-Nezbedová – Malenínská, 2000, s. 14–18). Velikost značek je přímo úměrná počtu výskytů pomístních jmen v jednotlivých soudních okresech.

[30] S opakovaným výskytem tohoto typu adjektiv v pomístních jménech na katastru jedné obce se setkáváme i jinde, kupř. v obci Lukavice na Žambersku se nacházejí *Blatinová cesta* (vedoucí k pozemkům *V Blatinách*) a *Hliníková cesta* (směřující k pozemkům *V Hliníkách*), v Chocni na Vysokomýtsku je doložena *Jitrová cesta* (vedoucí přes pozemky zvané *Jitra*) a *Žampachová cesta* (prochází kolem bývalého rybníka *Žampach*).

[31] Stranou ponecháváme případy slovotvorné homonymie, které nejsou důsledkem způsobu tvoření, ale jež jsou dány pouze rozdílným zakončením jmen, např. *radlický* z MJ *Radlice* i *Radlík, slatinský* ze *Slatina* i *Slatiny*. K problematice slovotvorné homonymie v propriální sféře jazyka v porovnání se sférou apelativní podrobněji viz Štěpán (2005).

i *Milovice, mlázovský* z *Mlázovy* i *Mlázovice, petrovský* z *Petrov* i *Petrovice, štěpánovský* ze *Štěpánov* i *Štěpánovice, václavský* z *Václavy, Václaví* i *Václavice* aj.

Méně často dochází ke vzniku slovotvorné homonymie při tvoření tzv. krátkých adjektiv od toponym s jiným zakončením; srov. přídavné jméno *lipský* z MJ *Lipí* i *Lipany, chuchelský* z *Chuchle, Chuchel* i *Chuchelna*.

V některých případech je homonymní detoponymické adjektivum utvořeno od dvou různých zkrácených toponym, např. *heřmanský* od MJ *Heřmanice* a *Heřmaneč, kosořský* od *Kosořice* a *Kosořín,*[32] *popovský* z MJ *Popovice* a *Popovec, velenský* z MJ *Velenice* a *Velenka*.

Homonymní adjektiva mohou vzniknout i důsledkem tvoření pomocí rozšířených podob sufixu *-ský*, např. adjektivum *čisteckýmůže* být utvořeno nejen od názvu *Čis-*

[32] Adjektivum *kosořský* může být samozřejmě odvozeno též od MJ *Kosoř*; v pomístních jménech však na toto přídavné jméno nejsou doklady.

tec, ale také *Čistá, lhotecký* od *Lhotka* i *Lhota, srbecký* od *Srbce*[33] i *Srby, letovský* od *Letovy* i *Lety*.

Setkáváme se i s případy, kdy se homonymní adjektivum vztahuje k většímu počtu toponym; roli zde může sehrát jak tvoření od redukovaných základů, tak tvoření pomocí rozšířených podob sufixu *-ský*. Uveďme tři pozoruhodné příklady:

i. Adjektivum *borovský* je odvozeno sufixem *-ský* od (nezkrácených) MJ *Borovy* nebo (*Havlíčkova*) *Borová*, dále rozšířeným sufixem *-ovský* od MJ *Bor*, ale také od redukovaného MJ *Borovany*.
ii. Přídavné jméno *bukovský* je utvořeno z MJ *Buková*, dále MJ (*Dolní*) *Bukovsko* a v neposlední řadě ze tří zkrácených MJ: *Bukovany, Bukovina* a *Bukovno*.
iii. Adjektivum *kamenský* je odvozeno z MJ *Kámen* a *Kamenná*, dále z redukovaných MJ *Kamenec, Kamenice* a *Kameničná*. Vztahuje se rovněž k MJ *Kamenný Most* a *Kamenný Újezd*; v těchto případech je slovotvorným východiskem přívlastek *Kamenný*.

Existence homonymních detoponymických adjektiv v komunikaci zpravidla nepůsobí potíže, poněvadž neoficiální podoby adjektiv, které tuto homonymii většinou[34] způsobují, bývají obvykle užívány vždy pouze na relativně malém území (mluvčí z jihozápadního okolí Prahy kupříkladu adjektivum *letovský* vztahuje k místnímu jménu *Lety*, zatímco obyvatel Klatovska je spojuje s názvem obce *Letovy*).

6. Závěr, shrnutí poznatků

V tomto příspěvku jsme se na základě materiálu pomístních jmen z území Čech pokusili obohatit dosavadní poznatky o tvoření detoponymických adjektiv v češtině. Ukázalo se, že náš materiál je pro tento výzkum velmi přínosný. Méně obvyklými způsoby tvoření tohoto typu přídavných jmen (tj. především odvozováním jinými sufixy než sufixem *-ský*, odvozováním pomocí rozšířených variant tohoto sufixu a v neposlední řadě tvořením od redukovaných toponym) vznikají totiž nejčastěji neoficiální podoby detoponymických adjektiv, které jsou nezřídka zachyceny právě v pomístních jménech, jež často nemají oficiální (normovanou, kodifikovanou, standardizovanou) podobu.

Při analýze tvoření tzv. krátkých detoponymických adjektiv, tj. přídavných jmen utvořených od zkrácených toponym, se nám v porovnání s předchozími výzkumy podařilo významným způsobem rozšířit repertoár odsouvaných částí fundujících zeměpisných jmen.

---

[33] Pro úplnost připomeňme, že podoba *srbecký* mohla vzniknout též hláskovým zjednodušením adjektiva *srbečský* od MJ *Srbeč*.

[34] S homonymií dvou oficiálních podob detoponymických adjektiv se setkáváme pouze ojediněle, a to například v případě adjektiva *hlinecký*, které může být odvozeno od místních jmen *Hlinsko* (srov. Polívková, 1985, s. 92) i *Hlince*.

Značná pozornost byla věnována tvoření detoponymických adjektiv pomocí tzv. rozšířených variant sufixu *-ský*. Bylo zjištěno, že v pomístních jménech jsou doložena adjektiva odvozená od zeměpisných jmen rozšířenými sufixy *-ovský, -anský, -enský, -ácký* a *-ecký*. Výskyt tohoto typu adjektiv v pomístních jménech nebyl dosud podrobněji zkoumán.

Předmětem našeho zájmu bylo rovněž tvoření detoponymických adjektiv pomocí sufixů *-ový, -ný* a *-ní*. Zatímco u prvních dvou sufixů jsme shrnuli a doplnili dosavadní poznatky, tvoření sufixem třetím dosud (pokud je nám známo) nebylo pro češtinu popsáno.

V poslední shrnující části příspěvku je podán přehled jednotlivých typů slovotvorné homonymie, která je výsledkem různých způsobů tvoření detoponymických adjektiv.

Z dalších nových dílčích závěrů, k nimž jsme v příspěvku dospěli, připomeňme ještě tvoření detoponymických adjektiv od přívlastků přítomných ve víceslovných (zpravidla dvouslovných) MJ (např. *kostelenský* k MJ *Kostelní Radouň*).

LITERATURA

BARTOŠ, F. (1886): *Dialektologie moravská I*. Brno: Matice moravská.

Českomoravské mezihoří. Českotřebovsko (1994). Turistická mapa 1 : 50 000. Praha: Klub českých turistů.

FIC, K. (1983): Tvoření detopomymických adjektiv v nářečích na Moravě. In: *Onomastika jako společenská věda. Sborník příspěvků z 1. československé onomastické konference. Sborník prací pedagogické fakulty v Ostravě. Acta facultatis paedagogicae Ostraviensis, řada D–19*. Praha: SPN, s. 211–214.

HLUBINKOVÁ, Z. (2005): Poznámka k tvoření detoponymických adjektiv v českých nářečích. *Acta onomastica*, 46, s. 51–54.

HOSÁK, L. – ŠRÁMEK, R. (1970): *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I*. Praha: Academia.

KLOFEROVÁ, S. ml. (2008): Adjektiva v názvech komunikací na Moravě a ve Slezsku motivovaná směrem komunikace. In: *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. Studia minora Facultatis Philosophicae Universitatis Brunensis A56 – Linguistica Brunensia*. Brno: Masarykova univerzita, s. 161–169.

KOTYŠKA, V. (1895): *Úplný místopisný slovník království Českého*. Praha: Bursík & Kohout.

LEGO, F. (1897): Kroj a vyšívání lidové na Blatech. *Český lid*, 6, s. 149–152.

Mluvnice češtiny 1 (1986). Praha: Academia.

OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, L. (1968): Názvy cest a jejich třídění. In: *Onomastické práce 2. Sborník rozprav k sedmdesátým narozeninám univ. prof. dr. Witolda Taszyckého*. Praha: Místopisná komise ČSAV, s. 121–132.

OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, L. (1991–1992): Oprava u Roubíkovy zaniklé vsi Křikava. *Onomastický zpravodaj*, 32–33, s. 278.

OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, L. (1995a): Pomístní jména v Čechách vzniklá ze jmen vlastních odvozováním příponami. In: Olivová-Nezbedová, L. – Knappová, M. – Malenínská, J. – Matú-

šová, J.: *Pomístní jména v Čechách. O čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest*. Praha: Academia, s. 52–81.
OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, L. (1995b): Cesty v Čechách a jejich vlastní jména. In: Olivová-Nezbedová, L. – Knappová, M. – Malenínská, J. – Matúšová, J.: *Pomístní jména v Čechách. O čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest*. Praha: Academia, s. 304–332.
OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, L. – MALENÍNSKÁ, J. (2000): *Slovník pomístních jmen v Čechách. Úvodní svazek*. Praha: Academia.
POLÍVKOVÁ, A. (1985): *Naše místní jména a jak jich užívat*. Praha: Academia.
POLÍVKOVÁ, A. (2007): *Naše místní jména a jak jich užívat*. 2. vyd. Praha: Euromedia Group.
PROFOUS, A. (1949): *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny II*. Praha: Nakladatelství ČSAV.
PROFOUS, A. (1954): *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny I*. 2. vyd. Praha: Nakladatelství ČSAV.
PROFOUS, A. – SVOBODA, J. (1957): *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny IV*. Praha: Nakladatelství ČSAV.
Příruční mluvnice češtiny (1995). Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
ROSŮLEK, F. K. (1909): *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko III*. Pardubice: Agitační výbor pro vydávání monografie školního okresu.
ROUBÍK, F. (1959): *Soupis a mapa zaniklých osad v Čechách*. Praha: Nakladatelství ČSAV.
SEDLÁČEK, A. (1920): *Snůška starých jmen, jak se nazývaly v Čechách řeky, potoky, hory a lesy*. Praha: Česká akademie věd a umění.
STOPĚRUNTÍK, K. (1923): *1. Moravská zem a moravská řeč. 2. Republika před svatým Petrem*. Brno: Nový lid.
ŠMILAUER, V. (1939): Přídavná jména na *-ský*. *Naše řeč*, 23, s. 99–115.
ŠMILAUER, V. (1956): Tvoření přídavných jmen na *-ský* ze jmen zeměpisných. *Naše řeč*, 39, s. 187–214.
ŠMILAUER, V. (1971): *Novočeské tvoření slov*. Praha: SPN.
ŠTĚPÁN, P. (2003): Sufix *-ný* v pomístních jménech v Čechách. *Acta onomastica*, 44, s. 131–155.
ŠTĚPÁN, P. (2005): Slovotvorná homonymie v propriální a apelativní sféře českého jazyka. In: *Opera Academiae Paedagogicae Liberecensis, Series Bohemistica, vol. III, Eurolingua 2004*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, s. 68–76.
ŠTĚPÁN, P. (2007): Sufixální tvoření pomístních jmen od redukovaných propriálních základů. In: *Súradnice súčasnej onomastiky. Zborník materiálov zo 16. slovenskej onomastickej konferencie*. Bratislava: Veda, s. 169–176.
ZUBATÝ, J. (1924): Kuba Stopěruntík: 1. *Moravská zem a moravská řeč*. 2. *Republika před svatým Petrem*. V Brně 1923. *Naše řeč*, 8, s. 148–153.

Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.
Valentinská 1, 116 46 Praha 1
stepan@ujc.cas.cz